

José Aldazábal

GESTOS I SÍMBOLS

2. PER UNS SIGNES MÉS EXPRESSIUS

La litúrgia hauria de distingir-se també per un llenguatge expressiu, no només d'idees i paraules i cants, sinó també del que no és verbal.

ELS CINC SENTITS EN LA LITÚRGIA

Això no és una invitació a “posar els cinc sentits”, amb atenció i molta cura, a la litúrgia, sinó a celebrar una litúrgia en la qual els cinc sentits hi tinguin un paper.

Normalment tenim una especial cura en el que es refereix a l'*oïda*: la proclamació de la Paraula, els cants, el silenci, les pregàries. El que és *auditiu* té molta importància i, sobretot després de la reforma, li donem.

Però hauríem d'atendre de la mateixa manera el que és *visual* en la nostra celebració, l'estètica del lloc, l'expressivitat de les postures i gestos, la pedagogia dels objectes, imatges i colors.

També el *tacte* té el seu paper en la litúrgia: el contacte amb l'aigua baptismal, la unció, el rebre a la mà o a la boca la comunió, l'imposar les mans sobre el que es beneeix o es consagra, l'abraçar-se o donar-se la mà en el gest de la pau...

L'*olfacte* ha tingut també tradicionalment el seu valor pedagògic en l'ambientació de la litúrgia. El perfum de l'encens, la bona olor del crisma o

dels sants olis que s'utilitzen en les diverses uncions, així com el de les flors que adornen l'altar o el lloc de la celebració, produeix una sensació agradable i expressa l'estimació que sentim vers el que estem celebrant.

I finalment el *gust* té el seu relleu precisament en el sagrament central: Crist se'ns va voler donar com a pa per ser menjat i vi per ser begut.

En la nostra acció litúrgica entra de ple, per tant, la corporeïtat, no només les paraules i les idees. Naturalment que els signes externs no són el més important: però tampoc s'han de descuidar. El Concili va definir la litúrgia com "l'exercici del ministeri sacerdotal de Jesucrist": aquí està la clau fonamental i profunda. Però de seguida va afegir que en aquesta litúrgia els senyals sensibles signifiquen i realitzen això mateix que el sacerdoti de Crist vol actualitzar cada vegada: la santificació de l'home i la glorificació de Déu (SC 7).

ELS SIGNES CENTRALS DE CADA SAGRAMENT

En cada celebració sacramental, a més de les paraules que expressen el misteri celebrat, tenen un valor educatiu innegable els gestos simbòlics que realitzem. Ells ens ajuden –si els fem bé– a entendre i a sintonitzar millor amb el que cada sagrament significa i realitza.

Igual que s'empobreix la celebració si no se senten o no s'entenen les paraules, també es perd gran part d'expressivitat si els gestos no són clars i comunicatius. Si un bisbe, en imposar les mans sobre el cap dels confirmands o sobre els que s'ordenen de preveres, ho fa amb solemnitat, amb una expressiva lentitud, fa "veure" a tothom, pel mateix gest ritual, el misteri que s'esdevé en el sagrament. El gest val per tot un discurs catequètic. I la imposició de mans és un signe que fem en tots els sagraments.

Alguns dels signes heretats de la tradició han estat suprimits o relativitzats: la sal en el Baptisme, la bufetada en la Confirmació, alguns gestos que han semblat superflus en la Setmana Santa. El criteri ha estat: els signes centrals, potenciar-los més; els secundaris, deixar-los més lliures. Menys signes, però més ben fets, de manera que puguin exercir tota la seva força pedagògica i expressiva. El misteri del sagrament és sempre difícil i profund: però el signe amb el qual ho expressem ha de ser fàcilment comprensible per la manera en què el realitzem.

EL BANY DEL BAPTISME

El del Baptisme és el primer exemple d'un signe que corre perill de desvirtuar-se, perquè el fem malament. El signe del Baptisme no és l'aigua. Amb l'aigua es podrien fer moltes coses: beure, donar a beure, regar, rentar. El signe humà que des del principi va ser elegit per significar el que s'esdevé en el Baptisme cristià és el *bany en aigua*: submergir-se, travesar, passar a l'altra riba, entrar i sortir. La immersió, amb preferència a la infusió.

El bany en aigua –i no només unes gotes que toquen el cap– vol indicar una purificació i renovació total, un tornar a néixer a una vida de signe nou. Si el gest el fem amb autenticitat, podrem entendre bastant més fàcilment la teologia de sant Pau sobre el Baptisme com a immersió amb Crist en la mort i resurrecció amb ell a la vida nova. Per això el Ritual del Baptisme posa com a gest originari el de la immersió en l'aigua, encara que l'altre –el de la infusió d'aigua sobre el cap– no l'exclouï del tot. Aigua neta, aigua tèbia, aigua abundant. I d'alguna manera, la immersió de cada batejat en aquesta aigua, mentre les paraules van expressant el misteri de la immersió baptismal en Crist.

UNCIÓ-MASSATGE QUE IMPREGNA I ENFORTEIX

Un altre signe sacramental que hem estilitzat fins a l'extrem en la nostra pràctica és el de la unció: la unció del Baptisme sobre els nens, o de la Confirmació sobre els adolescents, o de la Unció sobre els malalts, o de l'Ordenació sobre els nous preveres. Amb prou feines resta algun parentiu entre el signe humà inspirador i el signe sacramental tal com el fem.

El prototipus d'aquestes uncions és el “massatge” que realitzem amb l'oli i els seus derivats –si pot ser perfumats– sobre la nostra pell. Aquesta unció-massatge la utilitzem contínuament: com a medicina, com a pràctica esportiva, com a preservació i cura de la pell, com a frescor i perfum. Doncs la unció vol expressar, en el sagrament, la donació de l'Esperit sobre aquestes persones. L'Esperit, com l'oli sobre la pell, impregna, suavitza, guareix, dóna força, manté la bona olor de la vida nova. Però és una pedagogia que no té cap punt de recolzament si el gest és tan pobre, tímid i gairebé vergonyant com el que acostumem a fer.

EL PA I EL VI DE L'EUCARISTIA

Finalment, en el nostre sagrament central, tenim dos signes que humanament tenen un valor innegable: menjar pa amb altres i beure vi amb altres. Amb tot el que aquests dos gestos comporten en la nostra vida humana (aliment, solidaritat, alegria, comunió amb qui ens convida, fraternitat), han estat assumits per Crist perquè siguin el signe eficaç de la seva pròpia donació. Crist se'ns dóna com a veritable menjar i veritable beguda, com el Pa de la Vida i el Vi de la Nova Aliança, com el Pa-Cos lliurat pels altres, com el Vi-Sang vessat per tothom.

L'Església dels nostres dies ha tornat a recuperar –encara que amb certa timidesa– l'autenticitat d'aquests dos signes.

El nou Missal ha indicat clarament, respecte el *pa*: “Perquè sigui significativa es demana que la matèria de la celebració eucarística aparegui realment com aliment” (IGMR 321). Per la seva consistència i color, encara que sigui pa àzim, sense fermentar, el pa de l'Eucaristia hauria de tendir a ser més clarament pa.

A més, hauríem de seguir la invitació a usar normalment les formes grans, perquè la “fracció del pa” és un dels signes visuals més expressius de tot el que l'Eucaristia ens vol comunicar: “El gest de la fracció del pa manifestarà més clarament la força i la importància del signe d'unitat de tots en un sol pa, i de caritat, ja que es distribueix un sol pa entre els germans” (IGMR 321).

I de la mateixa manera la recomanació que –ja des de Pius XII– se'ns fa de consagrar en cada missa el pa que es rebrà a la comunió: “Normalment cal consagrar pa recent en qualsevol celebració eucarística i per a la comunió dels fidels” (Ritual de la Sagrada Comunió i del Culte, n. 13). “És summa-ment desitjable que els fidels, tal com ho ha de fer el sacerdot, rebin el Cos de Crist amb hòsties consagrades en la mateixa missa” (IGMR 85).

Pel que fa al *vi*, els bisbes espanyols, ja a l'abril de 1971, ens deien que “aquesta manera de participar –sota les dues espècies– en l'Eucaristia és recomanable i s'ha de promoure, prèvia l'oportuna catequesi”: catequesi que es basa en el fet que bevent també el Vi es participa més plenament i expressivament en la Mort sacrificial de Crist, així com en l'alegria de la Nova Aliança.

GESTOS PEDAGÒGICS, A MÉS DE VÀLIDS

Tot això ens vol recordar que ens cal atendre la pedagogia de les accions i dels gestos en la nostra celebració. Si només ens preocupem de la seva validesa, descuidem un valor molt propi de la litúrgia: l'expressivitat, dignitat i claredat dels signes. És clar que "en cada una de les espècies està Crist sencer". Això ja ho sabia també ell: i a més del pa, ens va encarregar que beguéssim el vi. És clar que unes gotes asseguruen l'efecte del Baptisme. Però unes gotes no expressen pedagògicament el que el Baptisme vol realitzar.

Uns signes ben fets ens estalvien moltes paraules de catequesi. Ens ajuden a sintonitzar amb el misteri que celebrem: amb l'acció que Crist vol realitzar, cada vegada, en els seus creients.

José A. Pagola va escriure una bona reflexió sobre els *gestos buits*, que ajudarà a completar la nostra.

Segons els evangelis, una de les cites més estimades de Jesús es aquesta del profeta Isaïes: "Aquest poble m'honora amb els llavis, però el seu cor es manté lluny de mi". Aquestes paraules em solen recordar gairebé inevitablement aquell moment en què el sacerdot, a l'inici de l'anàfora eucarística, invita als fidels dient: "Amunt els cors", i els presents responen: "Els elevem al Senyor". ¿És realment així? Exteriorment, tots ens posem drets, però ¿elevem de debò el nostre cor cap a Déu?

En general, els cristians d'Occident cuidem poc els gestos litúrgics i no sabem viure'ls com a expressió viva de la nostra actitud interior. A vegades, ni tan sols sospitem la força que poden tenir per elevar el nostre cor vers Déu. Pensem en aquestes postures i gestos senzills que adoptem amb tanta rutina en moltes celebracions.

* *Posar-se dret* és un gest que, naturalment, significa respecte, atenció, disponibilitat. Però és molt més. És l'actitud més característica de l'orant cristià que se sent "ressuscitat" per Crist i "aixecat" per sempre a la vida.

* *Agenollar-se* és un gest d'humilitat i adoració. Reduïm la nostra alçada i ens fem "petits" davant Déu. No volem mesurar-nos amb ell. Preferim confiar-nos a la seva bondat de Pare.

* *Asseure's* és adoptar una actitud d'escolta. Som deixebles que necessitem acollir la paraula de Déu i aprendre a viure amb "saviesa cristiana".

* *Aixecar els braços* amb els palmells de les mans oberts i tombats cap amunt és invocar Déu mostrant-li el nostre buit i la nostra pobresa radical.

* *Acotar el cap* és acceptar la gràcia i la benedicció de Déu sobre tota la nostra persona. Deixar-nos embolcallar per la seva presència amorosa.

* *Colpejar-se el pit* amb la mà és un signe humil de penediment que expressa el desig de estovar i de fer miques aquest cor nostre massa endurit i tancat a Déu i als germans.

* *Donar-se el gest de pau* mirant-nos a la cara i encaixant-nos les mans és acollir el germà i despertar en nosaltres l'amor fratern i la solidaritat abans de compartir la mateixa taula del Senyor.

* *Fer el senyal de la creu* és expressar la nostra condició cristiana, acceptar sobre nosaltres la creu de Crist i consagrar els nostres pensaments, les nostres paraules i els nostres desitjos a aquest Déu que és el nostre Pare i vers qui caminem seguint el Fill moguts per l'Esperit.